

LA NECRÒPOLIS DE L'ÀREA EPISCOPAL DE VALÈNCIA. NOVES APORTACIONS ANTROPOLÒGIQUES

Llorenç Alapont Martín

Les excavacions portades a terme recentment al solar de l'Almoïna (2002) han permès d'extreure noves dades arqueològiques i antropològiques sobre la necròpolis d'època visigòtica situada a la seu episcopal de la ciutat.¹

La necròpolis es caracteritza per l'existència de dos períodes diferenciats: en el moment inicial, durant el segle VI, eren majoritàries les inhumacions individuals sota coberta de *tegulae* a doble vessant. Al final del segle VI i durant tot el segle VII es documenten noves tombes, la majoria col·lectives, fetes amb carreus i lloses procedents dels antics edificis romans.

Les tombes de la primera fase corresponen clarament a la transició entre la tradició romana, present en la tipologia de les tombes i en l'absència de dipòsits rituals de caràcter funerari, i en els costums i les estructures simbòliques del cristianisme tardeoàntic, que es caracteritzen per la ubicació prematura de la necròpolis al centre de la ciutat, motivada segurament pel desig de situar els enterraments al lloc on es va produir l'episodi martirial de Sant Vicent, i per l'agrupació familiar de les tombes individuals pertanyents a les elits socials (Ribera i Soriano, 1996, p. 226; Calvo, 2000, p. 193). Aquest fet ha estat constatat per l'anàlisi antropològica, que ha comprovat que els membres de tres tombes de *tegulae* contigües mostraven trets genètics idèntics. Els sepulcres 63, 64 i 65 contenen respectivament tres dones, una d'elles d'edat compresa entre cinquanta i seixanta anys, la segona, entre vint i vint-i-cinc anys, i la tercera, d'entre divuit i vint-i-dos anys. Les tres presentaven

metopisme complet al crani i conservaven sense obliterar la sutura mediofrontal des del nasi fins al bregma. La sutura cranial mig frontal desapareix normalment durant el primer o el segon any de vida; en alguns casos, però, aquesta sutura persisteix i es pot distingir fins i tot en individus d'edat avançada. Segons diversos autors aquest tret morfològic està determinat per factors genètics i, per tant, seria heretat pels membres d'una mateixa família (Brothwell, 1981). Aquesta reunió familiar de les tombes és sens dubte el precedent de les tombes col·lectives de la segona fase. Aquest fet es confirma amb l'existència de dues tombes de *tegulae*, col·lectives (sepultures 3 i 4), que allotjaven respectivament tres i quatre individus. A més, les dues contenien les restes esquelètiques de dos subadults. A la primera es documenta la presència d'un infant de deu anys, i a la segona, la d'un infant de sis anys. Evidentment, tant el caràcter col·lectiu d'aquestes tombes, com la presència de persones subadultes, quan s'acostumava a soterrar aquestes últimes en fosses reduïdes excavades a terra, on es disposaven grans fragments d'àmfora que servien de contenidor dels cossos dels nens, s'allunyen de les normes generals que caracteritzen el moment inicial del cementiri. Mereix una menció a part la tomba col·lectiva 41, que contenia al voltant de quinze individus, tots ells soterrats al mateix temps. Aquesta fossa comuna degué estar relacionada amb l'anomenada *gran pesta de Justiniana*, la primera onada de la qual començà l'any 541, i durant tres anys assolí l'Imperi bizantí (Calvo, 2000, p. 195). Aquesta primera fase de la necròpolis visigòtica l'hem de relacionar amb el moment en què es crearen nous i importants edificis religiosos, com el recinte funerari de la presó de sant Vicent i la catedral, les restes de la qual han aparegut a la cam-

1. Agraïm a Albert Ribera Lacomba els inestimables comentaris i suggeriments.

Figura 1

panya del 2002 i que degué ser el lloc idoni per allotjar la necròpolis episcopal.

Les grans cistes de lloses i carreus de la segona fase es relacionen amb el període visigot ple de la ciutat. Aquestes tombes es caracteritzen pel caràcter col·lectiu, encara que també hi ha dos sepulcres individuals (tombes 69 i 57). El primer es localitza al nord de la necròpolis, apartat del centre principal del cementiri. Consistia en una fossa excavada a terra de forma rectangular, que s'adaptava a les dimensions del cos. L'individu dipositat a la tomba era un noi d'entre setze i disset anys. L'esquelet estava disposat en decúbit supí, orientat oest-est, 270° respecte al nord. El crani es trobava comprimit sobre el pit, lleugerament decantat a l'esquerra. La posició de les extremitats i els músculs comprimits suggereixen que el cos degué estar amortallat amb lligams. La segona de les tombes es localitzà al nucli principal de la necròpolis situat entre els tres edificis més importants i representatius de la seu episcopal, la capella amb absis de la memòria martirial, el baptisteri i la catedral (Ribera i Rosselló, 2000, p. 171-177). Per les grans dimensions i la inversió constructiva destacada deduïm que es tracta d'un soterrament rellevant. La tomba consistia en una fossa excavada de forma rectangular coberta per una

Figura 2

grossa capa d'*opus signinum* sobre la qual apareixia incrustada una làpida petita de marbre. Segurament, sobre la làpida devia haver una inscripció pintada que no s'ha conservat. La base de la tomba, sobre la qual es disposa el cos, és el paviment d'un antic edifici del segle IV. La pedra de l'accés que funcionava amb l'esmentat paviment, s'utilitzà com a coixí sobre el qual es recolzava el cap del difunt. L'individu dipositat a la tomba era un home d'entre vint-i-cinc i trenta anys, l'estatura del qual devia ser d'1,67 m. L'esquelet estava disposat decúbit supí, orientat oest-est, 275° respecte al nord. El crani es trobava comprimit sobre el pit i mirava lleugerament a la dreta. L'individu mostrava una salut bucal pèssima, amb periodontitis i carrall considerable a la dentadura. Totes les dents del maxil·lar superior i els molars tenien càries, fet que denota una absència significativa d'higiene dental. A més, el difunt exhibia una infecció bucal greu, amb quatre grans abscessos, dos al maxil·lar i dos a la mandíbula, fet que probablement li causà la mort. Cal destacar la presència de fossa romboide a la clavícula dreta. Aquest tret mostra una activitat contínua d'alçament d'un objecte pesat que implica l'ús dels músculs i dels ossos del pectoral i del braç dret (Mann i Murphy, 1990, p. 81-82) i que nosaltres relacionem amb la utilització d'algun tipus d'armament, probablement una espasa. Aquestes dades ens permeten deduir

que el difunt possiblement formava part de l'alta jerarquia de l'estament militar.

Un altre fet que hem d'analitzar és l'existència de tombes que allotjaven unitats familiars. Els sepulcres 15 i 59 contenien solament tres individus. En el primer hi havia un home d'entre vint-i-cinc i trenta anys, una dona d'entre vint i vint-i-dos anys i un noi de deu anys. El sepulcre contenia un dipòsit funerari que consistia en una gerra de ceràmica pintada. La segona de les sepultures allotjava un home d'entre trenta i trenta-cinc anys, una dona d'una edat compresa entre els vint-i-cinc i els trenta anys i un infant de nou anys. Tots tres varen ser soterrats al mateix temps, ja que els esquelets estan dipositats l'un sobre l'altre sense que hi hagi entre ells cap rebliment. A més, aquest fet es confirma en observar-se que la descomposició dels cadàvers ha provocat que els ossos caiguin adaptant-se a la posició dels esquelets situats directament a sota. Aquesta tomba presentava com a dipòsit funerari un unguentari de vidre col·locat a l'angle nord-oest de la capçalera del sepulcre. Evidentment hem de relacionar aquests soterraments col·lectius amb episodis epidèmics i infecciosos que s'estenien entre els individus més pròxims i que, per tant, eren fatals per a la unitat familiar. Probablement, el caràcter infecciós i funest de la mort simultània de diversos membres de la mateixa unitat familiar degué provocar que la sepultura dei-

Figura 3

xés d'utilitzar-se per allotjar els cossos d'altres membres del clan.

L'anàlisi antropològica dels esquelets soterrats a les tombes de la segona fase assenyala que es degué tractar de persones integrants d'una classe social elevada, ja que mostraven una esperança alta de vida. La majoria dels individus arribaren als quaranta-cinc anys i diversos superaren els seixanta. L'estatura també és notable: la majoria dels homes eren més alts d'1,70 m, i la majoria de les dones, d'1,60 m. Els indicadors sobre dieta i salut mostren també que els individus gaudien d'una bona nutrició des de la infància. Tot sembla indicar, com ja assenyala Calvo Gálvez (2000, p. 202), que hi ha certa distància biològica entre els individus soterrats a la primera fase i els sepultats a la segona. En efecte, aquests últims eren més robusts i mostraven una estatura molt més elevada, fet que s'aprecia sobretot en els esquelets femenins que evidencien una grandària corporal, en ocasions, pròpia d'un individu masculí.

La majoria d'aquestes tombes presenten algun aixovar funerari, format majoritàriament per elements de la indumentària dels finats, encara que hi ha un objecte comú en moltes de les tombes de clar significat ritual. Es tracta d'un ungüentari o ampolla de vidre o d'una gerra de ceràmica situada a la capçalera de la tomba, segurament com a símbol inaugural del continent funerari amb fins profilàctics. És molt probable que aquests recipients complissin la funció de contenir aigua beneïda dins

d'un ritu que consistia a aspergir encens i aigua sobre el sepulcre (González, 2001, p. 84).

BIBLIOGRAFIA

- ALBIACH, R.; BADIA, A.; CALVO, M.; MARÍN, C.; PIÀ, J.; RIBERA, A., 2000: Las últimas excavaciones (1992-1997) del solar de La Almoína: nuevos datos de la zona episcopal de *Valentia*, V Reunión d'Arqueologia Cristiana Hispànica, Cartagena (1998), Barcelona.
- AZKARATE, A., 1999: *Necrópolis tardoantigua de Aldaieta*, vol. I, Memorias de Yacimientos Alaveses 6 Álaba.
- BROTHWELL, D. R., 1981: *Digging up bones*, Oxford University Press, Oxford.
- CALVO GÁLVEZ, M., 2000: El cementerio del área episcopal de Valencia en la época visigoda, *Los orígenes del cristianismo en Valencia y su entorno*, p. 193-195-202, València.
- CARMONA, S., 1998: *Mundo funerario rural en la Andalucía tardoantigua y de época visigoda*, Còrdova.
- ESCRIVÀ, V.; MARTÍNEZ, C.; VIDAL, X., 2001: *Edeta kai Leiria*. La ciutat romana d'Edeta de l'època romana a l'antiguitat tardana, *Quaderns d'Història i Societat. Lauro*, 9, p. 11-91.
- ESCRIVÀ, V.; SORIANO, R., 1992: El área cementerial asociada a la basílica de la plaza de La Almoína. Siglos v-vii, *III Congreso de Arqueología Medieval Española*, Oviedo.
- GONZÁLEZ VILLASCUSA, R., 2001: *El mundo funerario romano en el País Valenciano*, Alacant-Madrid.
- MANN, R.; MURPHY, S., 1990: *Regional Atlas of Bone Disease*, p. 81-82, Springfield.
- RIBERA, A.; ROSSELLÓ, M., 2000: La ciudad de Valencia en época visigoda, *Los orígenes del cristianismo en Valencia y su entorno*, p. 193-195, València.
- RIBERA, A.; SORIANO, R., 1996: Los cementerios de época visigoda, *Saitabi*, 46, p. 193-197, 226-227, València.

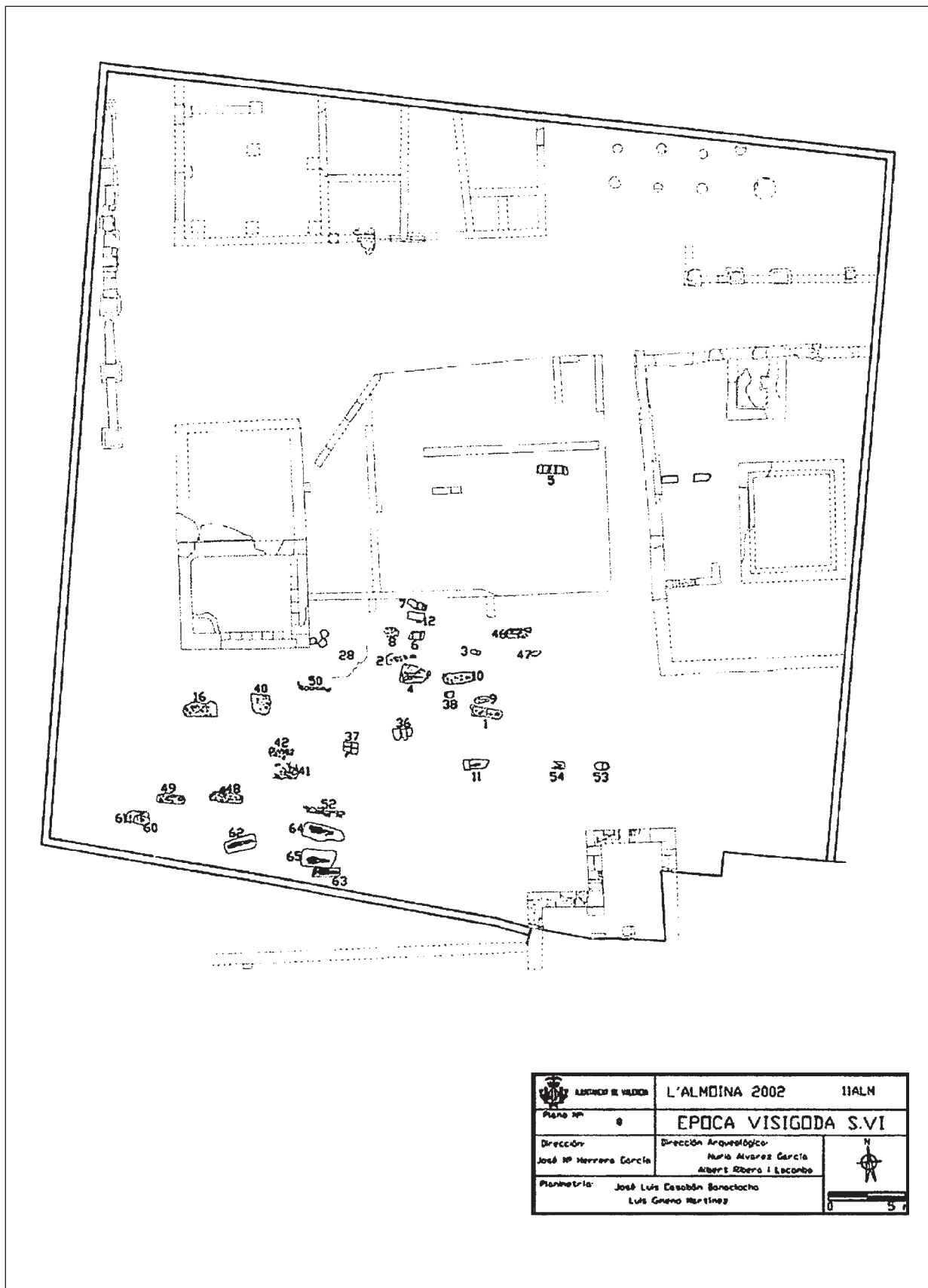

Figura 4

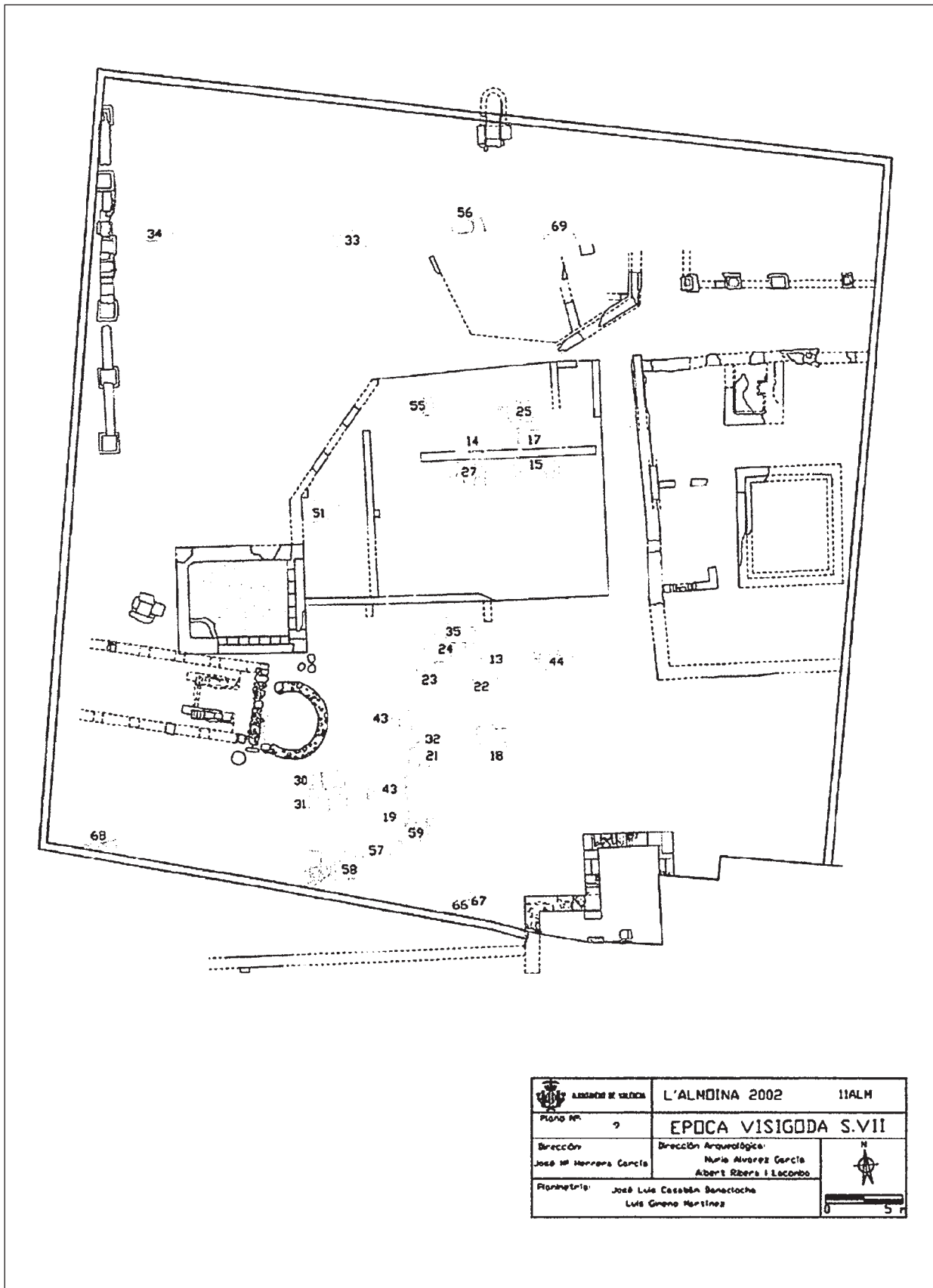

Figura 5